

73

LET TO: X

60 2

Gorata pokrajina z globokimi in zasenčinimi dolinami, temnimi gozdovi in z živo tekočimi rekami je posebno lep svet. Lep zaradi divjih naravnih kontrastov in zaradi miru, ki leži nad smrekami in nad belozeleno Sočo, živahno Bačo in kristalino Idrijeo. Lep zaradi ljudi, ki nosijo v svojih očeh sence visokih gozdnatih gora in svetlobe sončnih potokov. Lep zaradi zgodovine, ki je v srcih ljudi zapustila globoke sledove trpljenja in boja za najosnovnejše narodnostne in socialne pravice; zanje so se morali boriti dolga stoletja, vse od kmečkih uporov pa do surovih dveh desetletij fašističnega nasilja.

To številko posvečamo sinovom Tolminske, ki so v dolgih stoletjih boja darovali svoja življenja.

Podbrdo, aprila 1973

KOGARČI KMETOV NOV ZIVLJENJE KMETA V SREDNJEM VEKU

Doprvi kmetov zbiranjem podatkov je slovenska zemlja. V desetem stoletju je slovenska zemlja prišla pod oblast srednjeveške nemške države. Cesar je zemljo razdelil plemičem, škofijam in samostanom. Te različne lastnike zemlje imenujemo fevdalce. Zenlige sami niso obdelovali, pač pa so potrebovali mnogo delovne sile. Ta delovna sila je živila na dvoru in je bila brez najosrovnejših pravic. Ni smela zapustiti dvora, ni se smela niti ženiti niti možiti brez dovoljenja svojega zemljiskega gospoda.

V 13. stoletju so fevdalci pričeli opuščati pridvorno gospodarstvo, pričeli so zemljo deliti na kmetije, na katerih so naseljevali hlapce in dekle. Življenje kmetov v 14. stoletju ni bilo pretežko. Obveznosti podložnikov so bile zapisane v "urbarjih". V njih so bile zapisane dajatve in tlake kmetov po posameznih vaseh. Dajatve so ločili v dve skupini, "velika in malo pravda". Veliko pravdo so plačevali delno v denarju, delno v naturalijah. Kasneje so jo plačevali v celoti v denarju. Malo pravdo pa so v celoti poravnali z delom na fevdalčevem posestvu.

Z razvojem mest je postal pomembnejši denar. Podložniki so morali odtlej dajatve plačevati v denarju. Denarne dajatve so bile vedno večje. Kmetje jih niso zmogli plačevati, zato so se začeli upirati in zahtevati "staro pravdo". V 16. stoletju so fevdalci začeli razširjati in obnavljati gradove. Vsa ta dela so morali opravljati tlačani, v obliki "neizmerjene tlake". Proti koncu srednjega veka so kmetje morali prevzeti še nova državpa bremena.

Ko so Turki začeli vpadači na naše ozemlje se je življenje podložnikov še poslabšalo. Čeprav so morali plačevati "tedenski vinar" in "glavarino", jih fevdalci pred Turkami niso obvarovali. Kmetje so morali hoditi tudi v tako imenovano "črno vojsko".

Ko so jim dali v ruke orožje in jih urili v bojih, je rasa njihova samozavest, pogum in upornost.

Te življenje kmetov so bili podložni tuge, dajatvam Mirjam in Jožica Drolje, 7. trav.

KOROŠKI KMEČKI UPOR 1478 UPOR

1515

Proti koncu petnajstega stoletja je slovensko ljudstvo izredno težko živel. Še vedno so se čutile posledice bojev za celjsko dediščino. Po letu 1469 se je začelo obdobje najhujših turških vpadov. Poleg tega pa ste spopadla še cesar in ogrski kralj Matija Korvin. Kmetu so nalagali vedno nova bremena.

Vladar in plemiči niso bili sposobni organizirati obrambo pred Turki. Vsa bremena so naložili na podložnike. Ti so morali utrjevati mesta in gradove, sami pa niso bili nič zavarovani. Kmetje so se začeli upirati. Hoteli so si sami pomagati. Ustanavliali so kmečke zveze.

Prva kmečka zveza na Koroškem je nastala leta 1473. Tega leta so Turki na svojih pohodih ropali tudi po Koroškem. Kmetje zveze niso razpustili. Leta 1478. so se uprli fevdalcem, ker niso poskrbeli za obrambo pred Turki. Na zborovanju v Beljaku so prisegli na neč, da se odrekajo podložniški prisegi svojim gospodarjem. Na kasnejšem sestanku v Lazah pa so kmetje pristali le na stare dajatve.

Ob vstopu v kmečko zvezo so od slehernega člana pobirali denar, ki so ga porabili za nakup orožja. Kdo v zvezo ni hotel vstopiti, so ga k temu prisilili. Kmečka zveza se je razširila pa vsej južni Koroški.

Uporniki so hoteli oddstraniti plemstvo, oblast naj bi imeli v rokah deželni stancvi. Ti bi bili v neposrednem stiku s cesarjem.

V dogajanja pa je posegel cesar. Prepovedal je kmečko zvezo. Upor je hotel zadušiti. Predstavnikom plemstva je naročil, da morajo poskrbeti za obrambo pred Turki in da morajo pripraviti vojsko, da bi zadušila kmečki upor.

Prav v tem času pa je prišlo večje število Turkov po dolini Soče mimo Kobarida ter Bovca čez Predil na Koroško.

Turki so nameravali pleniti po deželi. Uporniška vojska, ki je bila zbrana ob Ziljici pri vasi Kokovo je bila premagana. Po odhodu Turkov je plemstvo polovilo voditelje upora in jim sodilo. Za kazen so kmetom naložili nove dajatve.

SLOVENSKI KMEČKI UPOR

Prečka zveza je poslala svetoški predstavniku k cesarju Fran-
cescu I. leta jih je 1515 naklonjen, naj je hotel
vključiti na plemenite da si tu odobrite more dajka na
Sedeminrideset let po koroškem kmečkem uporu so se kmete
je ponovno dvignili. Vzroki novega upora so bili isti, le
da je bil le-ta večji in da so tedaj puntarji ostreje obračunali s fevdalci. Zajel je Kranjsko, Štajersko in Ko-
roško.

Prva žarišča slovenskega kmečkega upora so bila: Polhov
Gradec, kjer so se podložniki upirali Gašperju Lambergu,
ki jim je kratil staro pravdo; Kočevje, kjer so se tlačani
upirali zemljiškemu zakupniku Juriju Thurnu, ker je uvajal
nova in zviševal stare dajatve; okolica Ljubljane, kjer je
kmete dvignil k uporu nov mlin na Ljubljanici, ki je pov-
zročal velike povodnje. Upirali so se tudi kmetje v Škofji
Loki, Ribnici, Radovljici, na Bledu in v Bohinju.

Tekrat so kmetje že ustanovili svoje kmečke zveze, v katerih
so se morali vključiti vsi, drugače so jim grozili z
izgubo posestva in imetja. Ta zveza se je naglo širila.
Kmetje v zvezi so se hoteli ravneti le po stari pravdi-
urbarju in biti podložni samo cesarju, kar je v tistih
časih pomenilo svobodo. Plemstvo je upalo, da bo s cesar-
jevo pomočjo mogoče pomiriti kmete še pred pravim uporom.
Toda kmetov ni ustavilo cesarjevo prigovarjanje. V prvi
polovici marca 1515 so se zbrali v okolici Kočevja in
ubili Thurna ter grajskega oskrbnika Stržena. V pravju
To je spodbudilo uporne kmete, da so se povezali v močne
kmečke zveze, ki so kmalu štele okrog 20.000 članov.
Plemstvo je zopet predlagalo cesarju, naj bi v njegovem
imenu poslali nekaj uglednih mož na pogajanja s kmeti.
Hotelji so pridobiti čas, da bi zbrali vojsko in udarili
na uporne kmete.

15. aprila se je zbralo na velikem kmečkem zborovanju v
okolici Ljubljane približno 6.000 tlačanov. Tedaj so tudi
pretepli cesarjeve poslance, ki so zahtevali, naj zvezo
razpustijo.

Kmečka zveza je poslala svoje zastopnike k cesarju Maksimilijanu I. Leta jim je bil naklonjen, saj je hotel pritisniti na plemstvo, da bi mu odobrilo nove davke za vojno z Benečani. Poslanci so obljubili, da zveze ne bodo širili in da bodo do prihoda poslancev mirovali.

Vse načrte pa so prekrižali dogodki na Dolenjskem. Kmetje so napadli več gradov.

Upor se je z Dolenjske razširil čez Savo na Štajersko. Uporni kmetje so zavzeli več gradov in obračunali z zemljisko gospodo. Uporniško gibanje je doseglo svoj višek. Razen nekaj najbolj utrjenih mest in gradov so uporniki obvladovali vso deželo. Kmetje so prevzeli funkcije oblasti in zavestno uničevali gospodarske temelje fevdalizma.

Slovenški kmečki upor leta 1515 je bil največji po obsegu, saj je zajel Kranjsko, Štajersko in Koroško. V uporu pa je sodelovalo približno 80.000 upornikov.

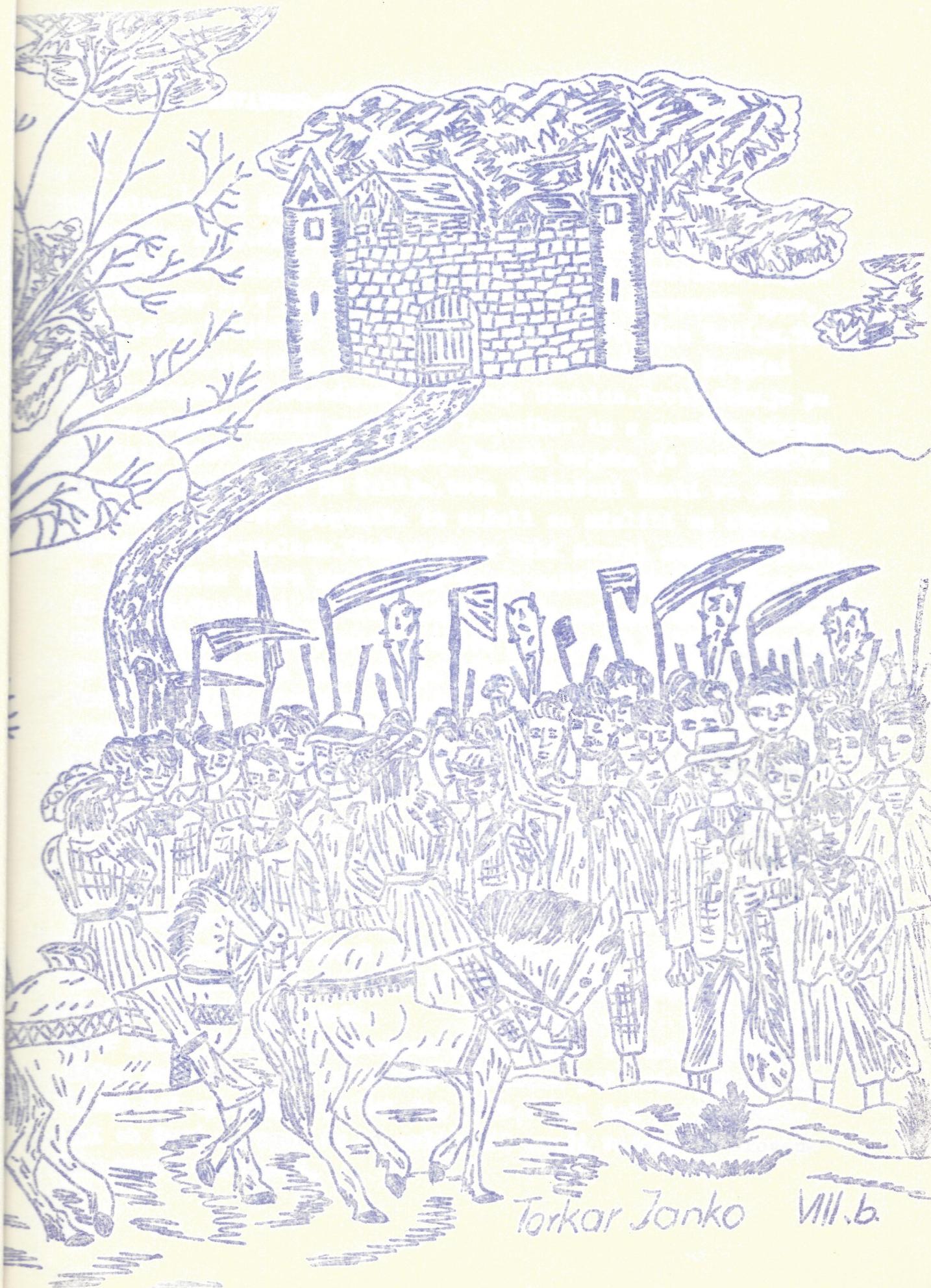
Uporniki pa so napravili veliko napako: namesto, da bi se združili, so ostali vsak na svojem področju. Zato ni bilo težko združeni, a maloštevilni fevdalni vojski zadušiti upor najprej na Koroškem, nato na Štajerskem. Ko pa se je fevdalna vojska bližala Kranjski, so se uporniki brez boja razšli.

Tlačanska kmečka revolucija se je kljub porazu še nadaljevala. Prepoznemu spoznanju o usodnih vojaških napakah je bil podoben tudi postopen razvoj kmečkih zahtev, ki so le počasi zorele od pritožb gospodarskega značaja v pravi, revolucionarni uporniški načrt. To dozorevanje se je izrazilo dobrih petdeset let kasneje v jasnejšem načrtu hrvaško-slovenskega kmečkega upora.

Branka Červ, 7. raz.

Eduard Jankó

VII. b

Torkar Janko

VIII.b.

HRVATSKO-SLOVENSKI KMEČKI UPOR

1573

Po slovenskem in po nekaj manjših kmečkih uporih je izbruhnil leta 1573. zopet velik upor. Mnogi slovenski kmetje so se pridružili upornim hrvatskim podložnikom v Hrvatskem Zagorju. Ta upor se v zgodovini imenuje hrvatsko-slovenski upor. Kmetje na Hrvatskem so se uprli fevdalu Ferencu Tahiju. Ta si je v 16. stoletju pridobil veliko posestev, med drugimi tudi gospodstvi Susedgrad in Dolnja Stubica. Proti Tahiju pa so nastopili dediči prejšnjih lastnikov in s pomočjo kmetov so leta 1564 zasedli Susedgrad. Banova vojska je grad hotela ponovno prisvojiti za Tahija, toda oboroženi kmeti so jo razbili. To je kmete opogumilo in začeli so misliti na oborožen upor proti fevdalcem. Vendar se je Tahi zaradi svojega vpliva na cesarskem dvoru spet vrnil in se maščeval nad nasprotniki in nad podložnimi kmeti. Podložnikom je nalagal nove in nove nezakonite dajatve. Številne kmete je pregnal s kmetij. Jemal je živino, žito in vino ali pa plačeval po zelo nizki ceni. Večal je tako. Kmetje so morali brez odškodnine hraničiti njegovo živino in lovskie pse.

Podložniki so pošiljali odpolance s pritožbami k cesarju, le-ta pa jih je odslavljjal s praznimi obljudbami. Ker podložniki niso ničesar dosegli, so okrog Jurjevega 1572 ustavili "uporniško bratstvo", kakor so imenovali kmečko zvezo. Sčasoma se je nabralo toliko Tahijevih grozodejstev, da so se kmetje dvignili.

Vodstvo upora je prevzel Matija Gubec, pomagal pa mu je Ilija Gregorič. Ti ljudje so živelici ob turški meji in so bili navajeni vojskovanja.

Upor proti Tahiju je prerasel v boj proti fevdalcem nasploh. Jedro kmečke vojske je ostalo v Stubici pod vodstvom Matije Gubca, del upornikov je šel čaz Savo, drugi del pa je prodiral ob Savi navzgor, da bi pridružil svoji vojski še slovenske kmete v Posavju.

Nato naj bi se vsa vojska združila in udarila na Zagreb , kjer so po zmagi nameravali ustanoviti kmečko cesarsko namestništvo,sami pobirati davke in jih oddajati cesarju, sami skrbeti za obrambo meje pred Turki in odpraviti nepravične dajatve.

Plemiči so se hitro pripravili na boj z uporniki.Uskoški poveljnik Josip Thurn je v kratkem času imel poleg sebe nekaj sto izurjenih in bojevanja vajenih Uskokov ter prvi udaril na uporne kmete.

Najprej je razbil pri Kostanjevici Kupiničev odred,nato še Gregoričeve kmečko vojsko.Ostala je še glavna skupina upornikov,katero je vodil Gubec.

Proti tej skupini je krenila močna plemiška vojska in jo v štiriurnem krvavem boju premagala.Ujeli so veliko upornikov,med njimi tudi Matijo Gubca.

Plemiška vojska se je nad uporniki strašno maščevala.

Upornikom so rezali nosove in ušesa ter jih obešali.

Gubca pa so 15.februarja 1573 v Zagrebu "kronali" z razbeljeno železno krono in ga kot razbojnika razčetverili.

Adrijana Černe,7.raz.

Tolminci so vedno veljali za ljudi, ki si niso dovolili kar tako kratiti pravice. Njihovi glavarji so jih veliko-krat tožili na Dunaju, češ da so zelo upornega duha. Prvi večji upor je zaradi novih davkov izbruhnil leta 1627. Cesar je poslal komisijo, ki naj bi proučila pritožbe. Upor se je mirno končal, a novi davki so ostali. Zatišje ni trajalo dolgo. Novi davki so povzročili neve upore. Svoj višek je doseglo puntarsko gibanje v letu 1713. Povod za upor je dal davkar Bandel; pohlepni in surov mož, pri vseh nepriljubljen.

Tolminci so imeli že za nekaj let dolga pri njem, a ga niso hoteli plačati. Zato je Bandel zaprl nekaj tolminskih kmetov, ki so prišli nakupovat v Gorico in zaplenil tudi njihovo blago. Novica se je bliskovito raznesla. Kmalu se je zbralo okrog 500 kmetov, se oborožilo z dolgimi lesenimi palicami, cepci, kosami, vilami, sekirami in drugim kmečkim orodjem ter udarilo na Gorico. Pri Solkanu so jih zaustavili dragonci in mušketirji, jih razgnali, enega ubili, 25 mož pa zajeli ter odpeljali na goriški grad, kamor se je bil zatekel tudi Bandel.

Toda že drugi dan se je zbralo okrog 5000 Tolmincev in Kanalcev pod vodstvom Ivana Gradnika, Gregorja Kobala in drugih. Ponovno so šli na Gorico. Ustavili so se na Travniku, porušili Bandlove hiše in zagrozili glavarju, da bo še njemu. Le-ta se je prestrašil in izpustil ujetnike. Dal jim je tudi pisemo zagotovilo, da bodo novih davkov oproščeni. Puntarji so se vrnili domov in spotoma porušili hišo kanalskega dacarja.

Medtem je bil upor zajel že Brda, Vipavsko dolino in Tržaško. Goriški glavar je v strahu prosil za pomoč Dunaj. Vojska je upor zadušila, prijela voditelje upora ter jih dala obglaviti.

NADIA BRATINA
B.b.

ZAKLJUČNE MISLI

Ko se letos spominjamo zelo razgibanega obdobja slovenske zgodovine ponovno ugotavljamo, da je bilo obdobje kmečkih puntov začetek tistega zgodovinskega razvoja, ki je dosegel vrh v narodnoosvobodilnem boju slovenskega ljudstva.

Kmečko uporništvo je dobilo pravo vrednost šele z osvobodilnim uporom proti fašizmu in tujim zavojevalcem. Nastajale so brigade z imeni voditeljev kmečkih puntarjev - Gubčeva, Gradišnikove in druge, puntarske pesmi so postale spodbudnik za partizanske juriše, kmečke domačije pa oprisča osvobodilnega boja.

Puntarska prizadevanja naših prednikov in osvobodilni boj naših staršev obvezujejo mladi rod, da se nenehno borí za boljši jutrišnji dan in da čhranja slavne tradicije svojega naroda.